

تاریخ خلیج فارس

از قدیم ترین دوران تا کنون

ویراستار:

لارنس جی. پاتر

ترجمه محمد آقاجری

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ خلیج فارس از قدیم ترس دوران تا کنون/ [صحیح: ویراستار] لارنس جی. پاتر؛ ترجمه محمد آقاجری.

مشخصات نشر: تهران: ققنوس، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۴۹۳ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۷۸-۱۰۴-۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: The Persian Gulf in history, c2009.

یادداشت: نمایه.

موضوع: خلیج فارس، منطقه - تاریخ

شناسه افزوده: پاتر، لارنس جی.، ویراستار

شناسه افزوده: Potter, Lawrence G.

شناسه افزوده: آقاجری، محمد، ۱۳۴۹ - مترجم

رده‌بندی کنگره: DSR ۲۱۳۴/ت ۱۶ ۱۳۹۳

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۷۳۵

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۳۶۴۴۱۹۱

این کتاب ترجمه‌ای است از:

The Persian Gulf In History

Edited by Lawrence G. Potter

Palgrave Macmillan, 2009

انتشارات قنوس

تهران، خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری،

شماره ۱۱۱، تلفن ۴۰ ۸۶ ۴۰ ۶۶

ویرایش، آماده‌سازی و امور فنی:

تحریریه انتشارات قنوس

تاریخ خلیج فارس

از قدیم‌ترین دوران تا کنون

ویراستار: لارنس جی. پاتر

ترجمه محمد آقاجری

چاپ اول

۱۱۰۰ نسخه

زمستان ۱۳۹۳

چاپ شمساد

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۷۸-۱۰۴-۸

ISBN: 978-600-278-104-8

www.qoqnoos.ir

Printed in Iran

۳۲۰۰۰ تومان

فهرست

۷	مقدمه مترجم
۹	سپاسگزاری
۱۱	درآمد
	لارنس جی. پاتر

بخش اول: تاریخ و جامعه خلیج فارس

۵۱	۱. باستان‌شناسی و تاریخ اولیه خلیج فارس دی. تی. پاتس
۹۵	۲. خلیج فارس در دوران باستان متأخر: روزگار ساسانی (۲۰۰ تا ۷۰۰ میلادی) تورج دریایی
۱۱۷	۳. خلیج فارس در آغاز دوره اسلامی: مشارکت باستان‌شناسی با تاریخ منطقه‌ای دانلد ویتکم
۱۴۱	۴. ملوک هرمز: از آغاز تا ورود پرتغالی‌ها محمدباقر وثوقی
۱۶۳	۵. خراز و فرود: بندر بصره در سده‌های شانزدهم و هفدهم رودی ماتی
۱۹۹	۶. حضور اعراب در کرانه‌های ایرانی خلیج فارس شهناز راضیه نجم‌آبادی
۲۲۳	۷. جوامع خلیج فارس: خلیجی‌ها از دید انسان‌شناختی - تکامل و شیوه‌های زندگی آن‌ها ویلیام او. بیمن

بخش دوم: خلیج فارس و اقیانوس هند

۸. بگانگی فرهنگی خلیج فارس و اقیانوس هند: چشم انداز تاریخی دیرزمانی ۲۴۵
محمدرضا باکر
۹. خلیج فارس و کرانه‌های سواحلی: پیشینه‌ای دیرپای از فرهنگ پذیری ۲۵۹
عبدل شریف
۱۰. برخورد‌های هند و خلیج فارس از نیمه سده شانزدهم تا نیمه سده بیستم ۲۸۳
پاتریشیا ریسو

بخش سوم: نقش بیگانگان

۱۱. حضور پرتغالی‌ها در خلیج فارس ۳۰۹
خوآنو تلیس اکونیا
۱۲. روابط هلند با خلیج فارس ۳۵۱
ویلم فلور
۱۳. عثمانی‌ها در خلیج فارس ۳۹۱
فردریک آنسکم
۱۴. انگلیس و خلیج فارس: در مرزهای امپراتوری ۴۱۷
جی. ای. پیترسون
۱۵. آمریکا و خلیج فارس در سده بیستم ۴۴۳
گری سیک
- همکاران ۴۶۷
- نمایه ۴۷۵

مقدمه مترجم

خلیج پارس: این شاخابه ستیزه‌برانگیز که هم مایه غرور، ثروت و اقتدار ایران است و هم، با کشاندن بیگانگان به سوی خود، سریل تهاجم آن‌ها به این سرزمین شده است؛ گستره آبی وسیعی که چیرگی بر آن مایه سربلندی است و، به همین نحو، همسایگی‌اش اگر با ضعف همراه شود، خسران و نابودی را در پی دارد. واقعیهایی که نباید آن‌ها را در هزارتوی مجادلات و شعارها از یاد برد؛ سرزمینی که نام آن و نیز ثروت‌های نهفته در ژرفایش ستیزه‌ها برانگیخته و خون‌ها ریخته، اما همچنان «خلیج پارس» و از آن پارسیان باقی مانده است، با مرزهایی که خون جوانان ایران بدان شکوه و ماندگاری جاودانه‌ای بخشیده است با دل تپنده‌گیتی که در آن ثروت و فقر، نیکی و پستی، ریشه‌های دیرین و دروخ‌های امروزمین، پاکان و دیوان و، در یک کلام، همه چیز از نیک و بد با یکدیگر درآمیخته‌اند، تا سرنوشت جهان را رقم زنند.

اثری که در ادامه خواهید خواند کتابی است درباره پهنه آبی «خلیج همیشه پارس» و منشکل از مقالاتی است به قلم نویسندگانی چون تی. پاتس، ویتکم، تورج دریایی، محمدباقر وثوقی، گری سیک و دیگر بزرگانی که نام آن‌ها از پیش رو داشتن اثری گرانسنگ خبر می‌دهد. نویسندگان این مقالات مقاطع تاریخی گوناگون و نیز موضوعات مختلف جامعه‌شناختی را موضوع بررسی قرار داده‌اند، چیزی که خود مایه جذابیت بیشتر این اثر شده است و در این سطور می‌توان همگام با ماهیگیران باستانی به دریا رفت، نظاره‌گر باج‌ستانی شهریاران آشوری شد، از دود کوره‌های سفال‌پزی به سرفه افتاد، همدوش بازرگانان ساسانی دریاها را پیمود، به همراه سندیاد افسانه‌ای سرزمین‌های ناشناخته را درنوردید، با دیدن گرگ‌های انسان‌نما به چاره‌اندیشی پرداخت یا پای روایت‌های پژوهشگری پرتغالی درباره بیدادگری‌های نیاکانش در جزیره هرمز نشست و از مدارای جهان با دیوی به نام صدام به حیرت افتاد: انبوهی از اطلاعات در زمینه‌های گوناگون که، همسان عالمانه بودن، تازه و بکر نیز هستند، چندان که به سختی می‌توان اثر دیگری در این باب و این‌گونه پرمحتوا یافت.

نکته جالب این‌که در این اثر خلیج فارس به صورت یک کل و نه صرفاً ضمیمه تمدن‌های فلات ایران یا شبه جزیره عربستان بررسی شده است، دیدگاهی نو که دستاوردهایی تازه و بس ارزنده به ارمغان آورده است، گرچه گاه در مستقل شمردن این پهنه آبی و کرانه‌های آن از ایران

شاید غلو شده باشد. همسانی‌هایی که از آن‌ها یاد شده است تنها جنبه‌های ظاهری زیست و فرهنگ مردمان و اقوام را شامل می‌شود، حال آن‌که انسان هویتی مستقل دارد از آنچه ظاهری می‌نماید، هویتی برخاسته از باورها و ارزش‌های او که، اگر از این جنبه داورزی کنیم، ساکنان خلیج فارس با مردمان سواحل هند یا کرانه‌های مالابار تفاوت بسیار دارند.

و البته برخی مؤلفان، در کنار اطلاعات ارزنده خویش، شیطنت‌هایی نیز بروز داده‌اند که در جای خود به همه اشاره شده است. مثلاً، استفاده از دروغی به نام خلیج عربی که گویا بیشتر برای نشان دادن فروغ جاودانه «خلیج فارس» بوده است، چرا که، در برابر ۴۳ مورد استفاده از این نام ساختگی، گل واژه «خلیج فارس» ۵۵۷ بار زینت بخش این اثر شده است. همچنین، گاه به‌نازوا رفتارهایی به ایران و حکومت آن نسبت داده شده و نیز قضاوت‌هایی نامنصفانه دربارهٔ رویدادهای چند دهه اخیر این سرزمین انجام شده است و جز این نیز نمی‌توان انتظاری داشت. تاریخ‌راستین این سرزمین را باید خود مردمان آن بنگارند و چنین چیزی نیز موقوف به گسترش دانش تاریخ، در مفهوم علمی و حقیقی، رشته‌های علمی مرتبط با آن مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی و... است. تنها در این صورت است که می‌توان زنگار دروغ و تحریف را از چهره واقعیات تاریخی زدود. اندک موارد یادشده صرفاً نظر به امانت‌داری ترجمه شده‌اند. با این حال در هر مورد توضیحات کافی از سبوی مترجم داده شده است. توضیحات مقاله‌ها به پیروی از نسخه اصلی این اثر به انتهای هر مقاله منتقل شده و، در مواردی که به نظر مفید یا لازم بوده است، این توضیحات ترجمه شده‌اند. پانوشت‌ها نیز همگی از مترجم است.

یکی از مسائل تأمل‌برانگیزی که با خواندن این کتاب به ذهن خطور می‌کند این است که بسیاری از کاوش‌های باستان‌شناختی دربارهٔ خلیج فارس، در کرانه‌های جنوبی آن انجام گرفته است، به‌نحوی که ممکن است آیندگان پیشینه باستانی این ناحیه را تنها از منظر این کاوش‌ها بشناسند و این وضعیت خود چالشی جدی علیه «خلیج فارس» و به سود نام‌ها و ادعاهای جعلی خواهد بود. اما آنچه در نهایت از همه این نوشته‌های محققانه برمی‌آید این است که در همسایگی خلیج فارس حقیقت در برابر واقعیت رنگ می‌بازد. برخورداری از نعمت هستی حقی به همراه نمی‌آورد، بلکه قدرت است که بقا را مشروعیت می‌بخشد؛ اصلی که شاید فلاسفه اخلاق آن را رد کنند، اما گذر زمان و تجاربی که ساکنان به‌ویژه ایرانی از برخورد با بیگانگان داشته‌اند بر آن مهر تأیید می‌نهد؛ قانونی که گرچه نمی‌توان بر آن صحه گذارد، نباید که نادیده‌اش انگاشت.

در انتها، لازم می‌دانم که از دست‌اندرکاران محترم انتشارات ققنوس که انتشار این اثر را پذیرفتند و نیز ویراستار محترم، کمال تشکر و سپاس خویش را ابراز دارم. باشد که خداوند همواره کامیابشان بدارد.